

Fordypningsoppgave

VBU723 Psykososialt arbeid med barn og unge

Fortellingen om «generasjon prestasjon»

Vilde Sund Jensen

Totalt antall sider inkludert forsiden: 32

Molde, 26.05.20

Høgskolen i Molde
Vitenskapelig høgskole i logistikk

Obligatorisk egenerklæring/gruppeerklæring

Den enkelte student er selv ansvarlig for å sette seg inn i hva som er lovlige hjelpemidler, retningslinjer for bruk av disse og regler om kildebruk. Erklæringen skal bevisstgjøre studentene på deres ansvar og hvilke konsekvenser fusk kan medføre. Manglende erklæring fritar ikke studentene fra sitt ansvar.

Du/dere fyller ut erklæringen ved å klikke i ruten til høyre for den enkelte del 1-6:		
1.	Jeg erklærer herved at min besvarelse er mitt eget arbeid, og at jeg ikke har brukt andre kilder eller har mottatt annen hjelp enn det som er nevnt i besvarelsen.	☐
2.	Jeg erklærer videre at denne besvarelsen: <ul style="list-style-type: none">• ikke har vært brukt til annen eksamen ved annen avdeling/universitet/høgskole innenlands eller utenlands.• ikke refererer til andres arbeid uten at det er oppgitt.• ikke refererer til eget tidligere arbeid uten at det er oppgitt.• har alle referansene oppgitt i litteraturlisten.• ikke er en kopi, duplikat eller avskrift av andres arbeid eller besvarelse.	☐
3.	Jeg er kjent med at brudd på ovennevnte er å <u>betrakte som fusk</u> og kan medføre annullering av eksamen og utestengelse fra universiteter og høyskoler i Norge, jf. Universitets- og høyskoleloven §§4-7 og 4-8 og Forskrift om eksamen §§14 og 15.	☐
4.	Jeg er kjent med at alle innleverte oppgaver kan bli plagiatkontrollert i URKUND, se Retningslinjer for elektronisk innlevering og publisering av studiepoenggivende studentoppgaver	☐
5.	Jeg er kjent med at høyskolen vil behandle alle saker hvor det forligger mistanke om fusk etter høyskolens retningslinjer for behandling av saker om fusk	☐
6.	Jeg har satt oss inn i regler og retningslinjer i bruk av kilder og referanser på biblioteket sine nettsider	☐

Personvern

Personopplysningsloven

Forskningsprosjekt som innebærer behandling av personopplysninger iht.

Personopplysningsloven skal meldes til Norsk senter for forskningsdata, NSD, for vurdering.

Har oppgaven vært vurdert av NSD?

ja nei

- Hvis ja:

Referansenummer:

- Hvis nei:

Jeg/vi erklærer at oppgaven ikke omfattes av Personopplysningsloven:

Helseforskningsloven

Dersom prosjektet faller inn under Helseforskningsloven, skal det også søkes om forhåndsgodkjenning fra Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk, REK, i din region.

Har oppgaven vært til behandling hos REK?

ja nei

- Hvis ja:

Referansenummer:

Publiseringsavtale

1.1 Studiepoeng: 15

1.2 Veileder: Tore Andestad

Fullmakt til elektronisk publisering av oppgaven

Forfatter(ne) har opphavsrett til oppgaven. Det betyr blant annet enerett til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten (Åndsverkloven. §2).

Alle oppgaver som fyller kriteriene vil bli registrert og publisert i Brage HiM med forfatter(ne)s godkjenning.

Oppgaver som er unntatt offentlighet eller båndlagt vil ikke bli publisert.

Jeg gir herved Høgskolen i Molde en vederlagsfri rett til å gjøre oppgaven tilgjengelig for elektronisk publisering:

ja nei

Er oppgaven båndlagt (konfidensiell)?

ja nei

(Båndleggingsavtale må fylles ut)

- Hvis ja:

Kan oppgaven publiseres når båndleggingsperioden er over?

ja nei

Dato:

Antall ord: 6413

Sammendrag

Denne oppgaven er et forsøk på å rette et kritisk blikk mot fortellingen om «generasjon prestasjon». Målet med oppgaven er å gi et nyansert bilde av hva forskning forteller om dagens ungdom, da det hevdes fra flere hold at ungdom lever et sykkelig prestasjonsorientert liv. Oppgaven er ikke et forsøk på å peke på klare årsaksforklaringer, men heller å undersøke ungdoms selvrapporterte bekymringer, stress og press i lys av samfunnsstrukturer. Det er også et hovedanliggende å gi et bilde av *hvilke og hvor mange* ungdommer som faller inn under kategorien «generasjon prestasjon». Med merkelappen «generasjon prestasjon» kan det virke som at det gjelder en hel generasjon og at vi dermed bør være bekymret for *alle* ungdommer. Heldigvis, og naturligvis, gjelder ikke merkelappen «generasjon prestasjon» alle ungdommer.

Problemstillingene undersøkes i lys av Anthony Giddens forståelse av senmodernisme og individualiseringstesen, samt hvilken betydning sosial gradient har for psykisk helse. Samfunnsendringene som følge av senmodernisme og individualisering har konsekvenser for den enkelte. På samme tid er også sosioøkonomiske forhold og sosial gradient av betydning for helsen til ungdom. Oppgaven tar til orde for at det er behov for å komplementere både sosiokulturelle teorier og mer samfunnsrettede perspektiver for å forstå kompleksiteten i fortellingen om «generasjon prestasjon»

Innhold

1.0	Innledning	1
1.1	Bakgrunn for valg av tema	1
1.2	Problemstilling	2
1.3	Avgrensninger og definisjoner av sentrale begrep	3
2.0	Teoretisk referanseramme	5
2.1	Psykiske helseplager	5
2.2	Sosial gradient	6
2.3	Senmodernitet og individualisering	7
3.0	Metode	8
4.0	Ung i dag – en oversikt	11
5.0	Generasjon Prestasjon – et paradoks?	15
5.1	Samfunnsopprør erstattet med selvkritikk?	15
5.2	Ungdom fra høyere sosiale lag sliter mest?	16
5.3	Generasjon prestasjon - <i>En hel generasjon, eller noen få?</i>	18
5.4	Økt individualisering eller sosial gradient?	18
5.5	Selvrealisering – senmodernismens skyggeside?	20
6.0	Avslutning – Det paradoksale	22
	Litteraturliste.....	23

1.0 Innledning

Ungdomstiden har til alle tider vært preget av utfordringer og belastninger, men har ungdom i dag det vanskeligere enn tidligere? I medier og i den utbredte allmenne diskursen kan det synes slik da det de siste årene har vært en økende bekymring for ungdommens situasjon. På samme tid har dagens ungdommer sjelden hatt bedre forutsetninger til å realisere seg selv og sine fremtidsdrømmer. I media og i forskningslitteraturen har det de siste årene vokst frem et bilde av ungdomsgenerasjonen som veltilpasset, flink og hjemmekjær, men samtidig med psykiske helseplager, stress og bekymringer. Et gjennomgangstema er at ungdommene er utsatt for eller opplever (prestasjons-)press fra mange kanter samtidig. Et av de hyppigste kallenavnene for vår tids ungdom er «generasjon prestasjon».

«Generasjon prestasjon» er en fortelling om en ungdomsgenerasjon som opplever at de utsettes for omfattende press på flere områder som gjør det vanskelig å håndtere krav og forventninger fra både seg selv og omgivelsene. Noe av bakgrunnen for fortellingen om «generasjon prestasjon» er de årlige Ungdata-undersøkelsene som gjennomføres i de fleste norske kommuner og fylkeskommuner. Disse studiene, hvor ungdom selv rapporterer, viser en økning i selvrapporterte psykiske helseplager, særlig blant jentene. I nasjonal og internasjonal forskning blir denne utviklingen blant annet tolket som et uttrykk for en langvarig samfunnsendring hvor *individuell* fremgang og prestasjon blir mer fremtredende (Bakken, Sletten et al. 2018). Flere retter også et kritisk blikk mot fortellingen om «generasjon prestasjon», der det stilles spørsmål ved om den voldsomme oppmerksomheten og bekymringen rettet mot ungdoms psykiske helse bidrar til en sykkeliggjøring av helt alminnelige ungdomsliv.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Meningene og diskusjonen om generasjon prestasjon har vært mange og varierte. Til stadighet leser man i aviser overskrifter som: «Norske jenter stresser seg syke: Annika (15) vil bli best i alt», «Generasjon prestasjon blir fort generasjon depresjon» og «Korleis lever dei med alt presset frå skole og nett?». De siste månedene har det kommet noen nye stemmer til diskusjonen som stiller spørsmål ved om dette fokuset på ungdoms psykiske

helse bidrar til en sykelliggjøre av ungdommene (Løkke 2016, Madsen 2018, Lund 2020). Ungdomsgenerasjonens tilsynelatende økende problemer opptar og bekymrer allmennheten og forskerne. Det er nesten som et «mysterium», hvordan ungdom i verdens lykkeligste land til stadighet er stresset, bekymret og ensomme.

Bakgrunnen for valg av tema er en grunnleggende nysgjerrighet. Jeg har også en faglig interesse for temaet da jeg som miljøterapeut i ungdomsteam i Enhet for psykisk helse – og rustjenester møter ungdommer som snakker om press, stress og depressivlignende symptomer. Temaet er viktig, både for fagfolk, foreldre og ungdommene selv. Det er viktig å være seg bevisst hvordan vi snakker og forholder oss til temaet psykisk helse, hverdagsutfordringer og livet selv.

Utgangspunktet for tema og problemstilling er både opplevd praksis og egen observasjon av en samfunnsutvikling der det ser ut som at flere og flere unge gir uttrykk for at de strever i en hverdag med prestasjonspress, bekymringer og depressive symptom. Det er et tilsynelatende paradoks; nemlig at ungdom i vestlige kulturer opplever at hverdagen er vanskeligere, til tross for at mye ligger til rette for et godt liv. Tema som diagnostisering, kategorisering av mennesker, sykelligjøring og hvordan vi oppfatter og beskriver sykt og friskt er tema som har interessert meg i mange sammenhenger, både som barnevernspedagog og miljøterapeut. Temaet er også høyst aktuelt for videreutdanningen «Psykososialt arbeid med barn og unge» da det omhandler ungdom, psykisk helse og våre forståelser og perspektiver på ungdomspopulasjonen.

1.2 Problemstilling

- *Er generasjon prestasjon mer deprimerte enn andre generasjoner? Gjelder det en hel generasjon, eller noen få?*
- *Kan samfunnstrekk som senmodernisme og individualisering forklare prestasjonspresset – eller er det sosial gradient som «fortsatt gjelder»?*

1.3 Avgrensninger og definisjoner av sentrale begrep

Dette er et stort felt. Det er ikke en oppgave som forsøker å svare på, eller finne klare årsaksforklaringer. Oppgaven er et forsøk på kaste lys over både «tida» vi lever i, men også å bidra med et kritisk blikk på de fremstillingene vi har av dagens ungdom. Selv om fortellingen «generasjon prestasjon» henviser til en homogen ungdomspopulasjon, gjelder kategorien på ingen måte alle ungdommer. Det ville være svært generaliserende.

Oppgaven forsøker å favne noe av den samfunnsutviklingen vi har hatt og hvordan denne utviklingen kan påvirke dagens ungdommer, i større eller mindre grad. Tidløse utfordringer og livssituasjoner som pubertet, kjærlighet, sorg, vennskap, utenforskap, mobbing, fattigdom, vold, omsorgssvikt og ensomhet utgjør fortsatt en stor del av ungdoms liv, uavhengig av «tida». Likevel påvirkes vi av samfunnet og kulturen vi lever i. I den sammenheng er det også viktig å poengtere at samfunnsendringer ikke kun vil påvirke ungdomsgenerasjonen, men også foreldregenerasjonen.

I et forsøk på å beskrive vår samtid finnes mange teorier å velge mellom. Særlig relevant er Anthony Giddens (1991) begrep om senmodernisme, Ulrich Beck (1992) sin forståelse av risikosamfunnet, Zygmunt Bauman (2000)'s flytende modernisme. Oppgaven vil i hovedsak støtte seg mot Giddens forståelser av senmodernisme og individualisering.

Merkelappen «generasjon prestasjon» finnes i varianter som «flink pike», «generasjon glasur» og «curling-barna». I denne oppgaven forholder jeg meg til «generasjon prestasjon» da mange av diskusjonene omhandler mengden press ungdom utsettes for.

Oppgaven vil også undersøke betydningen av sosial gradient eller sosial ulikhet. Begrepet sosial gradient beskriver systematiske forskjeller i helsetilstand som følge av økonomiske og sosiale kategorier, særlig yrke, utdanning og inntekt. Sosioøkonomisk status vil også omtales og henviser til status, gjerne lav- eller høystatus, avhengig av faktorer som familiens inntekt, utdanning, arbeid og bosituasjon.

Psykisk helse som et overordnet begrep omfatter alt fra god psykisk helse til psykiske plager og lidelser. Beskrivelser om at ungdom er utsatt for press og stress nevnes ofte. Begrepet psykiske helseplager er også gjennomgående og peker på at det ikke er snakk om medisinske diagnoser. Depresjon nevnes flere ganger i oppgaven, ikke forstått som en diagnose, men psykisk helseplage.

Både skolepress, kroppspress og sosiale medier er komplekse og viktige tema i forståelsen av psykiske helseplager blant ungdom. Da dette er en svært begrenset oppgave, blir det i liten grad belyst i denne oppgaven. Det er likevel av stor aktualitet i forskning og litteratur som omhandler ungdom og psykiske helseplager.

2.0 Teoretisk referanseramme

Psykiske helseplager hos barn er generelt lav, men fra puberteten og i ungdomstiden øker omfanget, hvor økningen er klart størst hos jentene. Mange av de med psykiske vansker i ungdomstiden «vokser det av seg», men samtidig viser forskning til at vedvarende plager kan gi mer inngripende sykdomsforløp (Sletten and Bakken 2016). En svært vanlig teori om årsaker til psykiske helseplager er ulike varianter av individuelle forklaringsmodeller. Sosial gradient eller sosial ulikhet i helse, samt den mer samfunnsorienterte individualiseringsteser, er også vanlige forklaringer. De ulike forklaringsmodellene utgjør en stor del av oppgaven og vil i dette kapitlet belyses før drøfting av problemstilling. Jeg vil imidlertid først gi en beskrivelse og utdypning av innholdet i psykiske helseplager.

2.1 Psykiske helseplager

Det er relativt stor enighet om at psykiske helseplager utvikles i et komplekst samspill mellom miljømessige, biologiske og genetiske faktorer. Enkelte studier har vist at det kan være en genetisk arvelighet i forekomst av kroniske psykiske lidelser. Miljømessige faktorer har derimot større innvirkning på psykiske helseplager blant barn og unge (Mathiesen 2009).

I forståelsen av psykiske helseplager og lidelser kan perspektiver med tilhørighet til ulike fagdisipliner anvendes. Den medisinske og individualiserende forståelsen av psykiske lidelser og vansker har lenge vært det sedvanlige. Genetikk og biologiske forhold ved den enkelte er da av betydning. Det sosiologiske perspektivet retter søkelyset i større grad på hvordan sosiale miljøer påvirker individet. I et slikt perspektiv kan ofte de større sammenhengene og fortellingene om samfunnet, eller samfunnsdiagnosene være i fokus (Elstad and Barstad 2008). Sosiale risikofaktorer, som arbeidsledighet, lav sosioøkonomisk status og manglende sosialt nettverk, er forstått som å ha betydning for utvikling av psykiske vansker og lidelser (Nasjonalt folkehelseinstitutt 2006). Forfatterne Elstad og Barstad (2008) referer til forskerne Brown og Harris (1979) som betrakter de sosiale faktorene heller som manifestasjoner av samfunnsforhold. I et slikt perspektiv er ikke psykiske vansker begrenset til individets sosiale risikofaktorer, men forstått som et uttrykk for bakenforliggende samfunnsstrukturer og institusjonens organisering. I drøftingen

undersøkes nærmere hvordan samfunnsstrukturer kan tenkes å påvirke utvikling av psykiske vansker hos ungdomsgenerasjonen. Hvordan kan vi forstå de sosiale institusjonene og samfunnet som helhet og i hvilken grad kan det tenkes at de sosiale strukturene bidrar til en *produksjon* av psykiske vansker?

2.2 Sosial gradient

Med uttrykket sosiale ulikheter i helse eller sosial gradient beskrives systematiske forskjeller i helsetilstand som følge av økonomiske og sosiale kategorier, særlig yrke, utdanning og inntekt (Sosial- og Helsedirektoratet 2005). Sosiale ulikheter kan også forstås som sosioøkonomiske helseforskjeller som danner en gradient i befolkningen. Det vil si at det statistisk sett er en lineær sammenheng mellom sosioøkonomisk status og helse. En høyere sosioøkonomisk status, gir bedre helse (Dahl, Bergsli et al. 2014). Dette er basert på et gjennomsnitt i befolkningen, hvor det selvsagt finnes unntak på individnivå. Det er heller ikke slik at helseforskjellene blir borte selv om alle skulle få like lang utdanning (Sosial- og Helsedirektoratet 2005).

Det hevdes fra ulike hold at grad av sosial ulikhet er mindre i ungdomspopulasjonen enn i voksenpopulasjonen. Dette forklares med at ungdom er i en fase hvor de løsriver seg fra foreldrehjemmet og tar selvstendige valg i forhold til utdanning og yrke. Ungdommer, uavhengig av sosioøkonomisk status, møtes også på mange av de samme arenaer og er dermed mottakere av de samme impulsene. Likevel ser vi at det finnes endel tydelige sosiale forskjeller i helse blant ungdom (Dahl, Bergsli et al. 2014, Bakken, Frøyland et al. 2016, Folkehelseinstituttet 2018, Bakken 2019).

[...] på omtrent alle de områdene som rapporten tar for seg, er det systematiske sosiale forskjeller i ungdoms levekår og livskvalitet. Rapporten viser at unge med relativt få ressurser hjemme generelt har et noe mer problematisk forhold til foreldre og venner, de trives dårligere på skolen, de har oftere fysiske og psykiske helseplager, de er mer utsatt for mobbing, de er mer pessimistiske med tanke på fremtiden, de deltar sjeldnere i organiserte fritidsaktiviteter og bruker mer av fritiden sin foran ulike skjermer enn

ungdom som vokser opp i familier med mange sosioøkonomiske ressurser (Bakken, Frøyland et al. 2016:7).

Man kan anta at omfanget av risikofaktorer i miljøet til ungdom varierer i forhold til sosial bakgrunn. Studier viser en sammenheng mellom miljømessige risikofaktorer, sosioøkonomisk status og psykiske helseplager. Hvordan denne sammenhengen oppstår er derimot uklar (Dahl, Bergsli et al. 2014). Med miljømessige faktorer menes ungdoms kontekst, samhandlingen med andre, normer og holdninger. Eksempelvis viser flere studier at vedvarende mobbing er en sterk prediktor for psykiske helseplager, og at egen risikoatferd kan predikere utvikling av depressive plager. Lav sosioøkonomisk status kan også gi seg utslag i psykiske plager fordi økonomisk stress kan bidra til konflikt og lavere grad av foreldrestøtte. I dette er det verdt å merke seg at de sosiale forskjellene i Norge er relativt små, sammenlignet med andre deler av verden. Likevel ser vi også i Norge noen klassespesifikke mønstre og sosiale ulikheter i befolkningen (Sletten 2015, Folkehelseinstituttet 2018).

2.3 Senmodernitet og individualisering

Å forstå egen samtid og samfunn har til alle tider fasinert og inspirert mennesker. I diskursen om den nye moderniteten er tesen om tiltakende individualisering en sentral forestilling (Krange and Øia 2007). Bidragene fra sosiologene Anthony Giddens (1991), Zygmunt Baumann (2000) og Ulrich Bech (1992) anses som de mest innflytelsesrike til forestillingene om individualisering. De retter oppmerksomheten mot konsekvensene av de samfunnsmessige endringene det vestlige samfunnet gjennomgår og hvordan industrisamfunnets strukturer, klasse og institusjoner forvitrer og fragmenteres i et høyt tempo. Den nye moderniteten henviser til individualisering, globalisering, nye former for risiko som miljøtrusler, omstrukturering av arbeidslivet, endrede krav til utdanning og kompetanse, endrede familieformer og oppvekstvilkår, samt nye uklare vitenskaper. Det er nærliggende å tenke at slike omfattende samfunnprosesser påvirker den enkeltes hverdagsliv og setter premisser for identitetsdannelse og oppvekst. Institusjonene har i en viss grad mistet grepet om individene, noe som innebærer at den enkelte er overlatt til seg selv (Krange and Øia 2007). Sosial klasse, familie og kjønnsroller har ikke en like sterk kraft, hvor arbeidsløshet ikke lengere er et systemproblem men et individuelt nederlag.

Individet drømmer om selvstendighet og eget liv, men friheten vil være begrenset av sosiale og politiske føringer (Madsen 2019).

Individualiseringstesene er i utgangspunktet teorier som omfatter alle mennesker. Likevel ser det ut til samfunnstendensene har en større betydning for de unge eller oftere blir satt i sammenheng med unge voksne (Krange and Øia 2007). Det er også viktig å poengtere at individualiseringstesene ikke kan forstås som samfunnsdiagnoser, men heller som tendenser og som «et bilde av tiden». De moderne teoriene er likevel relevante i diskusjonen og forståelsen av dagens ungdom på et mer empirisk kunnskapsnivå.

3.0 Metode

I et litteraturstudie, som en samfunnsorientert oversikt, er formålet å belyse et samfunnsaktuelt tema gjennom kritisk vurdering av relevant forskning og litteratur (Dalland 2017). Oppgaven tar for seg et stort tema, hvor det var avgjørende å ta flere eksklusjonsvalg underveis for å unngå at det vil bli for omfattende. Eksempelvis anbefaler flere forskningsrapporter at det bør forskes ytterligere på tema knyttet til sosiale medier, skolens påvirkning på prestasjonspress og innvandrernes psykiske helse. Også ulikheter i forekomst av psykiske plager etter kjønn er av forskningsmessig interesse. Dette var tema jeg i denne oppgaven valgte å ikke gå nærmere inn på, da mitt hovedanliggende ikke var å peke på noen definerte årsaksforklaringer, men heller forsøke å forstå noen av de større sammenhengene og samfunnsstrukturene.

Dalland (2017) skriver at man i en litterær oppgave må begynne med å orientere seg i tematikken og gjøre seg kjent med litteraturen. Boken «Generasjon prestasjon. Hva er det som feiler oss?» av Ole Jacob Madsen (2018) utgjorde et utgangspunkt for videre litteratursøk. I tillegg var rapporter utgitt av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (heretter referert som NOVA) gode oversiktsrapporter som sammenfattet mye av den internasjonale og nasjonale forskningen som foreligger på temaet. Rapporten «Psykiske helseplager blant barn og ungdom - tidstrender og samfunnsmessige forklaringer» skrevet av Anders Bakken og Mira Aaboen Sletten og rapporten «Stress og press blant ungdom. Erfaringer, årsaker og utbredelse av psykiske

helseplager» av Ingunn Marie Eriksen, Mira Aaboen Sletten, Andres Bakken og Tilmann von Soest var gode oversiktsrapporter. I tillegg har bøker som «Ung voksen og utenfor» og kapittel én i boken «Ungdom og psykisk helse» kommet til nytte. For å beskrive senmodernisme og individualisering var særlig boken «Den nye moderniteten» høyaktuell og interessant. Rapporter fra folkehelseinstituttet ble benyttet i særlig grad for å belyse sosial gradient.

Jeg har kun benyttet meg av faglitteratur og fagfellevurderte fagartikler. Artikler på ulike medier (VG, Dagbladet, Aftenposten o.l.) har mer vært en inspirasjon eller et bakteppe for å få et bredere bilde av hva den allmenne diskusjonen omhandler. Det er forsøkt å bruke så oppdatert litteratur og forskning som mulig. Mye av litteraturen som var av interesse for å belyse problemstillingen baserer seg på forskningsstrategi der tidstrender undersøkes ved å bruke samme undersøkelsesopplegg over flere tidspunkt. De fleste internasjonale og nasjonale forskningsprosjektene gjennomføres på denne måten (Soest and Hyggen 2013).

Spørreskjema, som brukes i Ungdata, er en svært vanlig kvantitativ forskningsmetode innen psykologi og samfunnsvitenskaper. Det er en effektiv metode, men har også sine begrensninger. En vesentlig feilkilde i spørreskjemaundersøkelser er at mennesker kan avgi svar ut i fra en tanke om hva de burde svare, heller enn hva de selv mener (Svartdal 2015). Det kan tenkes at ungdom som svarer på Ungdata undersøkelser søker å identifisere seg med det de tror er det dominerende svaret. Kjønnroller kan også spille inn på hvilke svar som gis. Ungdata har vært med på å tegne et bilde av at jenter sliter, i motsetning til gutter. Dette kan gi en overrapportering av jenter og en underrapportering av gutter (Madsen 2018). Universitetslektor Marthe Schille-Rognmo peker på at det ofte er de stressa jentene som fremheves i presentasjonen av resultatene av Ungdata, mens guttene synes i mindre grad. Dette kan gi ulike forventninger til jenter og gutter og således bidra til å øke kjønnsforskjellene ytterligere (Schille-Rognmo 2017).

Forskerens forforståelse er av betydning i oppgaver og prosjekter. Som engasjert student og barnevernspedagog er jeg faglig kritisk når jeg leser forskning om ungdomsgenerasjonen og samfunnets økende bekymring for ungdoms psykiske helse. Jeg er opptatt av at det er mange fasetter i dette og det langt ifra er to streker under svaret når det gjelder ungdoms psykiske helse. Jeg mener de større sammenhengene er av betydning.

Mitt utgangspunkt og min forforståelse har helt klart påvirket mitt utvalg av litteratur og hvordan problemstillingen er belyst. Jeg har på samme tid vært bevisst egne synspunkter og forsøkt å utfordre min forforståelse ved å utvide kunnskapsrommet. Jeg har i den sammenheng lest og benyttet svært mye av den tilgjengelige litteratur og forskningen på temaet. I tillegg opplevde jeg i prosessen med litteratursøk at min forforståelse ble utfordret og ikke alltid stemte overens med forskning og litteratur. Jeg fikk dermed en utvidet forståelse av temaet.

4.0 Ung i dag – en oversikt

Nasjonal forskning på tidstrender viser til at det har vært en gradvis økning i rapportert forekomst av psykiske helseplager i perioden mellom 1992 og 2002. I perioden mellom 2002 og 2010 har det derimot vært en utflating eller nedgang i symptomene (Soest 2012, Sletten and Bakken 2016). Studier fra Storbritannia, Island, Nederland og Hellas viser til tilsvarende tidstrender, med økning fra 1970-årene og frem til 2000-tallet. Når det gjelder tidsperioden fra 2000-tallet og frem til i dag er forskningsresultatene mer uklare (Collishaw 2015). På tvers av flere land ser det ut til at økningen av psykiske helseplager særlig gjelder jentene (Soest 2012, Soest and Hyggen 2013, Sletten and Bakken 2016). Ung i Oslo undersøkelsen fra 2012 viser en økning av depressive plager mellom år 2006 og 2012 (Øia 2012). Også Ung i Norge-undersøkelsene og Levekårsundersøkelsene viser en økning i rapporterte psykiske helseplager frem til 2002 for gutter, mens det fra 2002 ikke er videre oppgang. Tall fra Levekårsundersøkelsene viser heller en nedgang av plager for gutter i samme tidsrom.

For perioden fra 2010 foreligger det omfattende data fra de lokale Ungdata-undersøkelsene som tilbys i samtlige kommuner og fylkeskommuner. Undersøkelsene gjennomføres årlig på ungdomskoler og videregående skoler, hvor selvrapporterte psykiske helseplager er en del av undersøkelsen (Bakken 2019). Hovedbildet som tegnes av norsk ungdom i den nyeste rapporten fra 2019 kan betegnes som positiv når det gjelder ungdoms helse. Likevel er det noen negative utviklingstrekk. En tydelig tendens er at selvrapporterte psykiske helseplager stadig øker. Spesielt har depressive symptom blant jenter økt siden Ungdata undersøkelsene startet i 2010. I 2011 oppga 15,9 prosent av jentene på ungdomskolen at de er mye plaget av depressive symptom, mens i 2017 er tallet økt til 20,7 prosent. På videregående ser vi samme utvikling, med henholdsvis 25,7 i 2015 og 29,3 i 2017 (Bakken 2018).

I Ungdata-undersøkelsene blir ungdom spurt om de opplever press på ulike livsområder. Tallene viser stor variasjon i andelen opplevd press og på hvilke områder. Mange av ungdommene opplever lite eller ikke press, mens 25 % av ungdommene opplever mye press på minst to områder. Skole er det området flest opplever press på. 71 % av guttene og 41 % av jentene har ikke opplevd så mye press at de har vansker med å takle det. På

den andre siden oppgir 6 % av guttene og 16 % av jentene at de ofte har vansker med å håndtere presset. Det er nærliggende å anta at en del av disse kan ha en del utfordringer i hverdagen, inkludert psykiske helseplager. På samtlige områder, og uavhengig av alder, er det desidert flest jenter som opplever press (Soest and Wichstrøm 2014, Collishaw 2015, Sletten 2015, Sletten and Bakken 2016, Eriksen, Sletten et al. 2017, Bakken 2019). Dette er oppsiktsvekkende forskjeller som gir grunnlag for å stille spørsmål til om opplevelsen av press er kjønnen eller påvirker kjønn ulikt (Bakken 2019). Dette vil derimot ikke belyses ytterligere i denne oppgaven.

Andelen ungdom som rapporterer at de har mange psykiske helseplager øker fra åttende klasse til tredjeåret på videregående skole. Ungdom som i Ungdata-rapporten omtales som å ha «mange psykiske plager», er de som i gjennomsnitt minst krysser av for at de er «ganske mye plaget» når seks symptom summeres på en skala. Disse symptomene er «følt at alt er et slit», «hatt søvnproblemer», «følt deg ulykkelig, trist eller deprimert», «følt håpløshet med tanke på framtida», «følt deg stiv eller anspent», «bekymret deg for mye om ting». På åttende trinn er det 16 % av jentene, mens 6 % av guttene. I tredje klasse på videregående er andelen økt til 33 % for jentene og 14 % for guttene. Her er det også jentene som rapporterer om mest psykiske helseplager. Geografisk er det liten variasjon i omfang av psykiske helseplager, derimot ser vi en sosial variasjon. Ungdom fra lave sosioøkonomiske oppvekstvilkår er en del mer plaget enn ungdom fra høyere sosiale lag. Forskjellene øker med alder, noe som kan tyde på at de sosiale forskjellene også øker med alderen (Bakken 2019).

Hovedfunnene i Ungdata-tallene viser at det stort sett står bra til med norsk ungdom. Likevel er det noen variasjoner i hvordan ungdom har det ut ifra kjønn og sosial bakgrunn. På de fleste av ungdoms livsområdet, som blir målt i Ungdata, kommer ungdom fra høyere sosiale lag bedre ut sammenlignet med ungdom som vokser opp i familier med lavere sosioøkonomisk status og ressurser. Samtidig kan det se ut som at enkelte negative utviklingstrender er økende. Dette gjelder særlig ungdomskriminalitet, cannabisbruk, psykiske helseplager og mindre fremtidsoptimisme (Bakken 2019).

Det er ingen forskning som gir et entydig svar på om psykiske helseplager faktisk øker. I forskningslitteraturen diskuteres om den økte rapporteringen kan skyldes endring i hvordan ungdom rapporterer om psykiske helseplager, uttrykk for økt oppmerksomhet, endring i språk eller en senket terskel (Sletten and Bakken 2016, Madsen 2018). Samtidig er det flere forskningsrapporter som undersøker tidstrender som konkluderer at det er lite sannsynlig at økt åpenhet er god nok forklaring til utviklingen av psykiske helseplager blant ungdom (Bor, Najman et al. 2014, Soest 2014).

Det meste av den internasjonale forskningen er samstemte på at det har vært en økning i selvrapporterte psykiske helseplager de siste tiårene, særlig i vestlige land. Årsaken til økningen er derimot utydelig, og om økningen er reell er fortsatt en del av diskusjonen. Nyere forskning fremhever likevel særlig to områder som bør undersøkes videre vedrørende ungdoms opplevelse av stress og press. Sosiale medier blir i flere forskningssammenhenger trukket frem som vesentlig for å forstå utviklingen av psykiske helseplager. Dette er imidlertid et komplekst felt hvor flere faktorer spiller inn. Også her opplever jentene mer press enn gutter (Eriksen, Sletten et al. 2017). Om dette er en av årsakene til at jenter rapporterer om oftere og flere psykiske helseplager, samt hvordan jenter og gutter forholder seg til sosiale medier, er interessant for videre forskning. Sosiale medier utgjør en stor del av ungdoms hverdag. Det er sannsynlig at prestasjon, synlighet og tilbakemeldinger påvirker den enkelte. Bruk av sosiale medier kan også innebære større fokus på kropp, hvor kroppspress og utseende kan spille en større rolle (Eriksen and Bakken 2020).

Skolen er også en arena hvor de unge tilbringer store deler av hverdagen. Skolesituasjonen til ungdommer i dag blir ofte knyttet til forskning på stress og press (Eriksen, Sletten et al. 2017, Hegna, Eriksen et al. 2017). Når det gjelder skolestress er det også her flest jenter som rapporterer om dette. Når de unge snakker om skolestress og press handler dette både om prestasjonspress, mange krav, samt bekymringer for fremtidig utdanning- og karrieremuligheter. Om det er skolestress som er årsak eller virkning til psykiske helseplager er uklar, men det virker som at det er en klar statistisk sammenheng mellom disse områdene (Eriksen and Bakken 2020).

Fortellingen om «generasjon prestasjon» baserer seg i stor grad på levekår- og helseundersøkelser som undersøker subjektive helseplager. En gjennomgang av internasjonale og nasjonale studier nyanserer bildet av at det gjelder en hel generasjon eller hele ungdomspopulasjonen. Det er likevel av interesse å undersøke hvilke faktorer som kan bidra til at selvrapporterte psykiske helseplager er stadig økende, samtidig som at andre tradisjonelle risikofaktorer har hatt positiv utvikling. Tradisjonelle risikofaktorer som mobbing, foreldrevold, skilsmisser og normbrytende atferd har gått ned i samme tidsperiode som psykiske helseplager har økt (Eriksen and Bakken 2020). De siste tre årene kan det imidlertid virke som at «skikkelighetstrenden» er nedadgående. De siste Ungdata-rapportene viser en økning i cannabis-bruk, voldsutøvelse og annen risikoatferd. Dette gjelder særlig i Oslo (Bakken 2018, Bakken 2018).

5.0 Generasjon Prestasjon – et paradoks?

Er vi blitt sykere nå enn før, eller har vi bare blitt flinkere til å snakke om psykiske helse? Spørsmålet er relevant fordi det rommer et tilsynelatende paradoks. Objektivt har vi aldri hatt det bedre, målt i velstand og lykke. Norge er blant topp tre på lykke-statistikken, sammen med Finland og Danmark (Helliwell, Layard et al. 2020). På samme tid kan det se ut som at vi subjektivt føler oss dårligere og strever med psykiske helseplager. Er det vissheten om at vi er privilegerte og lever i et land hvor *alt er mulig* som skaper stress, press og depresjon? Den franske sosiologen Alain Ehrenberg (2010) definerer depresjon som skammen over å ikke oppnå det man ønsker, med vissheten om at «alt er mulig». Dette paradokset er på mange måter utgangspunktet for den videre drøftingen.

I første del av drøftingen stilles det spørsmål til om tidligere ungdomsopprør er erstattet med selvkritikk. I neste del undersøkes nærmere hvilke ungdommer som rapporterer om psykiske helseplager og om kjennetegnene på hvilke ungdommer som rapporterer om psykiske helseplager har endret seg. Til sist drøftes individualisering, sosial gradient og selvrealisering.

5.1 Samfunnsopprør erstattet med selvkritikk?

En tendens i Norge og i vesten for øvrig ser ut til å være at ungdom har mindre normbrytende atferd, opponerer i mindre grad og har tettere bånd med foreldre, samtidig som de føler seg mer bekymret og ensomme. Ungdom beskrives som mer skikkelige enn tidligere. De fleste trives på skolen, får bedre karakterer, færre lovbrudd begås, mindre antisosial atferd, flere tar høyere utdanning og færre bruker rusmidler (Hegna, Ødegård et al. 2013, Øia and Vestel 2014). Noe av dette kan tenkes å være relatert til en økende prestasjonsorientert kultur. Samfunnsforskere er bekymret for at ungdom har erstattet samfunnskritikk og opprør med selvkritikk (Øhra 2015).

Det er nærliggende å tenke at selvrealisering alltid har vært eksistensielt hos mennesket. Innhold og betydning har derimot endret seg i den senmodernistiske tidsalder. Tidligere var selvrealiseringen forbundet med fellesskapet og moralske plikter, mens det nå er et

individuell prosjekt. Det er på mange måter opp til hver enkelt hva et meningsfullt liv er. Det blir da også et individuelt ansvar og ens egen feil hvis man ikke lykkes i å ha et meningsfullt liv. Løsrivelse fra kollektive identiteter som nærmiljø, klasse og familie har gitt økte muligheter for enkeltindivider, men dette innebærer også en større individuell risiko og et uforutsigbart samfunn (Giddens 1991, Beck 1992, Øia and Vestel 2014).

Det er relevant å tenke at sosial klasse og posisjon er byttet ut med prestasjon. Dette kan trolig gi mer utrygghet og uro. Mange barn og unge blir ofte fortalt av foreldre, men også på oppvekstarenaer, at «du kan bli hva du vil». Hva gjør dette med barn og unges forventninger til seg selv? Det er også av interesse å se dette opp imot at en del ungdom faller ut av videregående opplæring. Henger dette sammen med følelser som skam og en opplevelse av å mislykkes? Mange forbinder dette og konsekvensene med selvrealisering i dagens samfunn til følelsen av skam. I Norge er vi bevisste vårt privilegium og de gode forutsetningene. Denne bevisstheten kan forsterke følelser av utilstrekkelighet og skam over å ha det vanskelig i «verdens beste land». Skammen over å ikke lykkes kan tenkes å komme fra ungdommen selv som indre skam, men også som ytre skam i form av tilbakemeldinger fra omverdenen.

Samlet kan det se ut som at det er tendenser til at ungdom, både i Norge og i andre vestlige land, er mindre opposisjonelle, men samtidig føler ser mer deprimert enn tidligere. Noe av dette kan knyttes til økt individualisering og en økende prestasjonsorientert kultur (Hegna, Ødegård et al. 2013).

5.2 Ungdom fra høyere sosiale lag sliter mest?

«Før var det rus og vanskelige familieforhold som gjorde unge deprimerte. Nå sliter også den vellykkede ungdommen.» Dette uttalte NOVA-forsker Anders Bakken i VG i 2014 (Johannessen and Kreutz-Hansen 2014). Naturlig nok ble uttalelsen populær i det norske mediebildet. Det etterfølgende året når Ungdata-rapporten for 2015 ble lansert presiserte Bakken at det ikke er de mest ambisiøse jentene som sliter mest: «ungdommene som sliter mest med psykiske plager, trives dårligere på skolen, de gjør mindre lekser, skulker mer og

sikter seg i mindre grad enn andre inn mot høyere utdanning.» (Høgskolen i Oslo og Akershus 2015).

I empiriske analyser av Ung i Oslo-undersøkelser fra 1996 til 2005 drøftes om det er antydninger til et skifte i hvilke ungdom som er utsatt for ulike symptomer på stress og psykiske plager. Jenter rapporterer tradisjonelt om flere plager enn gutter. Studien finner at det er særlig to områder med tydelig økning for grupper som tradisjonelt har vært minst utsatt. Ungdom med norskfødte foreldre hadde mindre sannsynlighet for depressive plager i 1996, sammenlignet med innvandrerungdom. I 2006 er denne forskjellen tilnærmet visket ut. Svake skolekarakterer har tradisjonelt vært en tydelig risikofaktor for både gutter og jenter, men også her ser betydningen av karakterer å ha mistet betydning blant jenter. Det er derimot ingen differensiert utvikling på boområde og sosioøkonomiske forhold. Analysene kan tyde på at norske foreldre eller gode skoleprestasjoner ikke lenger «beskytter» ungdom fra psykisk helseplager. Samtidig er de tradisjonelle risikogruppene, eksempelvis de som mistrives på skolen mer utsatt enn andre, og også i større grad enn tidligere (Sletten and Bakken 2016).

NOVA-forsker Mira Aaboen Sletten (2015) har sett på sammenhengen mellom psykiske helseplager og den sosioøkonomiske bakgrunnen til «de flinke pikene». Sletten (2015) har i sine analyser benyttet seg av Ungdata-material fra henholdsvis 2014 til 2016. I forskningsartikkelen undersøkes betydningen av økonomiske ressurser i familien og foreldrenes utdanningsnivå basert på opplysninger fra ungdommen. I likhet med tidligere forskning antyder analysen at ungdom fra sosioøkonomiske lavstatusfamilier oftere har mange plager, sammenlignet med ungdom fra høystatusfamilier. Ungdom fra lavstatusfamilier er overrepresentert når det gjelder samtlige symptom på psykiske plager. Ungdom med foreldre som både har lav inntekt og lav utdanning skiller seg særlig fra de øvrige ungdommene når det gjelder depressive plager. Man kan anta at ungdom som vokser opp i familier med knappe ressurser kan oppleve belastninger i hverdagen som gir et mer pessimistisk fremtidssyn. De som har flest psykiske helseplager er også de med få venner, blir oftere mobbet, har dårligere foreldrerelasjon og mistrives mer på skole- og fritidsarenaer. Særlig sterk er sammenhengen mellom å bli utsatt for mobbing og psykiske helseplager. Også de ungdommene som sliter med psykiske helseplager er med større

sannsynlighet involvert i risikoatferd som rusmisbruk, kriminalitet og skoleskulk (Eriksen and Bakken 2020).

De individuelle prestasjonskravene utgjør kanskje en slags ny helserisiko for ungdom, som ikke har vært tilstede i like sterk grad hos foreldregenerasjonen. Sosioøkonomiske forhold og ulikheter i helse er likevel fortsatt av betydning for ungdoms psykiske og fysiske helse. Forskningsmessig vil det være av interesse å undersøke nærmere i hvilken grad det foregår en differensiert utvikling, også på andre området av ungdommens liv.

5.3 Generasjon prestasjon - *En hel generasjon, eller noen få?*

«Generasjon prestasjon» henviser til at det gjelder en hel ungdomsgenerasjon. I gjennomgått datamateriell er det tydelig at de fleste ungdommene lever et godt liv på de fleste områder. Å oppleve press er normalt og de aller fleste opplever en håndterlig mengde stress. Det er likevel nærliggende å tenke at de som opplever mye press kan ha en del utfordringer i hverdagen, inkludert psykiske helseplager. På samtlige områder, og uavhengig av alder, er det desidert flest jenter som rapporterer om press og flest psykiske helseplager.

Det er noen variasjoner i hvordan ungdom har det ut ifra kjønn og sosial bakgrunn. På de fleste av ungdoms livsområder kommer ungdom fra høyere sosiale lag bedre ut sammenlignet med ungdom som vokser opp i familier med lavere sosioøkonomisk status. Samtidig kan det ut ifra de nyeste Ungdata-tallene se ut som at noen av de negative utviklingstrendene stadig øker og at skikkelighetstrenden har stoppet opp. Særlig gjelder det økt ungdomskriminalitet, cannabisbruk, psykiske helseplager og mindre fremtidsoptimisme (Bakken 2019). Kanskje er pendelen på vei til å snu, at vi igjen vil få en «mer opprørsk ungdomsgenerasjon?»

5.4 Økt individualisering eller sosial gradient?

«Hvorfor setter vi så mange diagnoser på folk og ikke på samtiden?» (Klyve 2017). De siste årene har vi imidlertid begynt å sette diagnoser på tiden vi lever i, og den

oppvoksende generasjonen, med henvisning til «generasjon prestasjon». I den sammenheng er det interessant å belyse om vår tids samfunnsdiagnose gir et *riktig* bilde og om den er hensiktsmessig i forståelsen av ungdom. Er det slik at det er en forverring i ungdoms livssituasjon og at de har behov for mer hjelp og forebyggende tiltak, eller er det realitetssprekker i historien om «generasjon prestasjon». Gode forklaringer som vektlegger ungdoms unike livssituasjon i et senmodernistisk samfunn er i den sammenheng av betydning.

Det finnes omfattende litteratur som problematiserer hvordan samfunnsstrukturer, kjennetegnet av det senmoderne, kan være sykdomsfremkallende, men mye av dette er lite forankret på individnivå. Resultater fra mange av de kvalitative og kvantitative forskningsundersøkelsene som er gjennomført nasjonalt og internasjonalt antyder at trekk ved senmodernismen som økt individualisering, tap av fellesskap, selvrealisering og tap av tradisjoner kan påvirke ungdoms identitetsutvikling og selvforståelse i negativ retning. Samtidig gir forskning noen pekepinner om at sosioøkonomiske forhold, livshendelser i oppvekst og mer psykososiale forhold er av betydning. Selv om de «nye» kravene til å prestere på mange arenaer kan utgjøre en ny helserisiko antyder likevel analyser at psykiske plager har en viss sosial gradient. Ungdom i familier med dårligere råd og med foreldre som har lav utdanning oppgir oftere ulike psykiske helseplager enn ungdom fra familier med høyere sosioøkonomisk status. Dette gjelder begge kjønn (Sletten 2015).

Det kan også tenkes at sosioøkonomisk status og sosial gradient har størst forklaringskraft overfor ungdom som kommer fra lavstatusfamilier, da faktorer som økonomi, bosted, utdanning og foreldrenes inntekt kan ha større negative konsekvenser. De endrede rammene og forholdene som individualiseringen har med seg kan tenkes å ramme høystatus-ungdom kraftigere enn ungdom fra lavstatus-familier, da samfunnet og den enkelte ungdom har andre forventninger til ungdom med ressurssterke foreldre. I tillegg kan ungdom fra høystatus-familier ha noen andre forventninger til seg selv og i større grad kjenne på skam når prestasjonene ikke holder mål. Det er kanskje andre og mindre forventninger til Ola som bor på østkanten med en far som elektriker, sammenlignet med Kari som bor på vestkanten og har advokatforeldre.

5.5 Selvrealisering – senmodernismens skyggeside?

Bekymringene for dagens ungdommer handler i stor grad om belastningen de utsettes for når andre og de selv har forventninger om prestasjon på stadig flere områder. Det er dette individuelle presset, hvor den enkelte føler et større individuelt ansvar for å prestere og leve opp til forventningene om selvrealisering som er mye av bekymringen i det senmoderne samfunnet. Risikoen for personlig nederlag og skam hvis man ikke lykkes ligger også i dette (Illeris, Katznelson et al. 2009, Hegna, Eriksen et al. 2017). Det er med utgangspunkt i et slikt perspektiv at begrepet «generasjon prestasjon» gjør seg gjeldene. Press oppfattes som en fare for individet der opprør rettes innover, heller enn et kollektivt samfunnsopprør.

At vår samtid er preget av økende individualisering er vanlig å hevde (Beck 1992, Giddens 1990). Presset på individuelle valg, «du kan bli det du vil»-tankegang og personlig ansvar kan bli stort for de unge (Illeris, Katznelson et al. 2009). Fortellingen om «generasjon prestasjon» inneholder aspekter av å ikke lykkes med å oppnå sine ideal eller mål. En følelse av å mislykkes betyr *i forhold til* en standard i samfunnet, som den enkelte opplever å ikke oppnå. Om denne standarden er ytre- eller indreskapt, eller om de ytre kravene er internalisert, er en spennende diskusjon. I tråd med tesen om økt individualisering kan det tenkes at ungdom tar på seg et stort ansvar for å leve opp til visse standarder og idealer i samfunnet. Madsen (2018) har sammenfattet forskningsfunn fra kvalitative forskningsintervju av ungdom som har opplevd depresjon og finner at fravær av trygge og støttende voksne eller venner synes å være avgjørende i hvordan ungdom takler hverdagslivets utfordringer. Det var altså ikke selve livsutfordringen som ble knyttet til depresjonen, men det å takle dette uten støtte. Funnene viser også til at standardiserte normer og idealer for vellykkethet og selvrealisering kan knyttes til følelse av mislykkethet. Det gjenspeiler sentrale trekk ved senmodernismen som individualisering og tap av fellesskap, med den konsekvens at ungdom opplever ensomheten ved å stå alene i livsutfordringer.

Mange av de beskrivelsene ungdom rapporterer kan tolkes både individualpsykologisk, men kan også illustrere at barn fra tidlig alder blir møtt av voksenkulturens forventninger om at «de skal bli den beste utgaven av seg selv» og optimalisere seg selv. Slik kan

beskrivelsene av depresjonssymptom forstås som selvrealiseringens bakside, eller som Ehrenberg (2010) beskrev at depresjon er det moderne samfunnslivs skyggeside.

6.0 Avslutning – Det paradoksale

Det er nærliggende å tenke at trekk ved senmodernismen og individualisering har konsekvenser for samfunnet og for den enkelte. Sannsynligvis kan dette utgjøre en ny helserisiko for unge. Likevel virker det som at sosioøkonomiske forhold fortsatt har stor betydning for helsen til ungdom. Det identifiseres et behov for å komplementere de sosiokulturelle teoriene med psykososiale perspektiv, da ungdom befinner seg i et spenn mellom det samfunnsmessige og det individuelle.

Den gjennomgåtte litteraturen betoner dermed viktigheten av å ta høyde for både sosioøkonomisk status og sosial gradient, men også et samfunnsorientert perspektiv i forståelsen av psykiske helseplager i ungdomspopulasjonen. Det trengs mer kunnskap om samspillet mellom individet og faktorer i samfunnsstrukturene for å fange kompleksiteten. Det er også et stadig behov for ytterligere kunnskap om årsakene til økningen av selvrapporterte helseplager, samt hvilke langsiktige konsekvenser psykiske helseplager har for den enkelte. Det er behov for longitudinelle forskningsopplegg, som følger en ungdomskohort over tid. Forskning viser at ungdom som opplever vedvarende mye stress og som samtidig rapporterer mange psykiske helseplager i hverdagen er ungdommer man bør være særlig oppmerksomme på. Nye tall fra Ung i Oslo undersøkelsen og Ungdata henviser også til at det kan se ut som at skikkelighetstrenden har stoppet opp med økt cannabisbruk, voldsutøvelse og annen risikoatferd. I tillegg er dette med differensierte kjennetegn, kjønn og en mulig polarisering i ungdomspopulasjonen når det gjelder hvilke ungdommer som melder om psykiske helseplager aktuell og viktig. Det kan være slik at ungdom med psykiske helseplager i høystatusfamilier stiller noen andre krav til tiltak og tenkning enn ungdom fra lavstatusfamilier.

Litteraturliste

- Bakken, A. (2018). Ung i Oslo 2018. NOVA Rapport 6/18. Oslo, NOVA
- Bakken, A. (2018). Ungdata 2018. Nasjonale resultater. NOVA Rapport 8/2018. Oslo, NOVA
- Bakken, A. (2019). Ungdata. Nasjonale resultater 2019. Oslo, NOVA.
- Bakken, A., et al. (2016). Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ungdata-undersøkelsene? NOVA Rapport 3/16. Oslo, NOVA.
- Bakken, A., et al. (2018). "Generasjon Prestasjon? Ungdoms opplevelse av press og stress." Tidsskrift for ungdomsforskning Årgang 18, nr. 2-2018: 46-76.
- Bauman, Z. (2000). Liquid Modernity. Cambridge, Polity Press.
- Beck, U. (1992). Risk Society. Towards a new modernity. London, SAGE Publications Ltd.
- Bor, W. D., Angela J., et al. (2014). "Are child and adolescent mental health problems increasing in the 21st century? A systematic review." Australian and New Zealand journal of psychiatry 48(606-616).
- Collishaw, S. (2015). "Annual research review: secular trends in child and adolescent mental health." Journal of Child Psychology and Psychiatry 56: 370-393.
- Dahl, E., et al. (2014). Sosial ulikhet i helse: En norsk kunnskapsoversikt. Oslo, Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Dalland, O. (2017). Metode og oppgaveskriving. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Ehrenberg, A. (2010). The weariness of the self: Diagnosing the history of depression in the contemporary age. Montreal & Kingston - London - Ithaca, McGill-Queen`s University Press.
- Elstad, J. I. and A. Barstad (2008). "Sosiologiske perspektiver på psykiske plager." Tidsskrift for psykisk helsearbeid, 5, 204-212.
- Eriksen, I. M. and A. Bakken (2020). Stress, press og psykiske plager blant ungdom. Ungdom og psykisk helse. L. R. Øhlckers, O. Heradstveit and L. Sand. Bergen, Fagbokforlaget: 35-44.
- Eriksen, I. M., et al. (2017). Stress og press blant ungdom. Erfaringer, årsaker og utbredelse av helseplager. Oslo, NOVA.
- Folkehelseinstituttet (2018). "Sosiale helseforskjeller. I:Folkehelse rapporten - Helsetilstanden i Norge." Folkehelse rapporten - Helsetilstanden i Norge. fra <https://www.fhi.no/nettpub/hin/grupper/sosiale-helseforskjeller/>.

- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge, Cambridge Polity Press.
- Hegna, K., et al. (2017). *Ungdom og psykisk helse - endringer og kontekstuelle forklaringer*. Skolesamfunnet: Kompetansekrav og ungdomssfelleskap. M. Bunting and G. H. Moshuus. Oslo, Cappelen Damm Akademisk.
- Hegna, K., et al. (2013). "En "sykt seriøs" ungdomsgenerasjon?" *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 50, 374 - 377.
- Helliwell, J. F., et al. (2020). *World Happiness Report 2020*. New York.
- Høgskolen i Oslo og Akershus (2015, 16.08.2015). "Ikke de mest ambisiøse jentene som sliter mest." Hentet 01.04.2020, fra <https://kommunikasjon.ntb.no/pressemelding/ikke-de-mest-ambisiøse-jentene-som-sliter-mest?publisherId=15678779&releaseId=15768335>.
- Illeris, K., et al. (2009). *Ungdomsliv. mellom individualisering og standardisering*. København, Samfundslitteratur.
- Johannessen, C. R. and H. Kreutz-Hansen (2014). *Debatt i kveld: Tre av ti jenter stresser seg syke*. VG.
- Klyve, A. (2017). "Samtidsdiagnose." *Tidsskrift for psykisk helsearbeid* 14(1): 73.
- Kränge, O. and T. Øia (2007). *Den nye moderniteten. Ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo, Cappelen akademiske forlag.
- Lund, J. (2020). "Nei, vi må ikke snakke om det." Hentet 12.02.2020, fra <https://blogg.forskning.no/helsebloggen/nei-vi-ma-ikke-snakke-om-det/1621835>.
- Løkke, P. A. (2016). "Å hakke seg ut av egget." *Tidsskrift for Norsk psykologforening* 53(3): 200-206.
- Madsen, O. J. (2018). *Generasjons prestasjon. Hva er det som feiler oss?* Oslo, Universitetsforlaget.
- Madsen, O. J. (2019). "Drikkepress.Karakterpress.Pakkepress.Kroppspress.Stadig nye pressord. og det sier noe om oss." *Aftenposten*.
- Mathiesen, K. S. (2009). Del 2: Barn og unge. *Psykiske lidelser i Norge: Et folkehelseperspektiv*, Nasjonalt folkehelseinstitutt: 41-56.
- Nasjonalt folkehelseinstitutt (2006). *Sosiale risikofaktorer, psykisk helse og forebyggende arbeid*. Oslo. 2.
- Schille-Rognmo, M. (2017). *Ungdata, Mental Health and Gender Differences*. Faculty of Health Sciences / Department of Community Medicine. Tromsø, Universitetet i Tromsø.
- Sletten, M. A. (2015). "Psykiske plager blant ungdom. Sosiale forskjeller og historien om de flinke pikene. ." *Barn i Norge*: 8-25.

Sletten, M. A. and A. Bakken (2016). Psykiske helseplager blant ungdom - tidstrender og samfunnsmessige forklaringer. En kunnskapsoversikt og en empirisk analyse. Oslo, NOVA.

Soest, T. v. (2012). "Tidstrender for depressive symptomer blant norske ungdommer fra 1992 til 2010." Tidsskrift for ungdomsforskning 12(2): 3-20.

Soest, T. v. and C. Hyggen (2013). Psykiske plager blant ungdom og unge voksne - Hva vet vi om utviklingen i de siste årtiene? Ung voksen og utenfor. Mestring og marginalitet på vei til voksenlivet. T. Hammer and C. Hyggen. Oslo, Gyldendal Akademisk: 88-109.

Soest, T. v. and L. Wichstrøm (2014). "Secular Trends in Depressive Symptoms Among Norwegian Adolescents from 1992 to 2010." Journal of Abnormal Child Psychology volume 42: 403-415.

Sosial- og Helsedirektoratet (2005). Sosial- og helsedirektoratets handlingsplan mot sosiale ulikheter i helse. Gradientutfordringen. Oslo, Sosial- og helsedirektoratet.

Svartdal, F. (2015). Psykologiens forskningsmetoder. Bergen, Fagbokforlaget.

Øhra, M. (2015). Ungdom i selvrealiseringens tid. Pedagogikk og elevkunnskap i grunnskolelærerutdanningen. E. K. Høihilder and O. A. Gulbrandsen. Oslo, Gyldendal Akademisk.

Øia, T. (2012). Ung i Oslo 2012. Nøkkeltall. Oslo, NOVA.

Øia, T. and V. Vestel (2014). "Generasjonskløfta som forsvant. Et ungdomsbilde i endring." Tidsskrift for ungdomsforskning 14 (1): 99-133.